

چرا انکار حدیث غدیر برای مخالفان ممکن نشد؟

در تایید جایگاه والای غدیر کافی است به حدیث غدیر نگاه کنید. در طول تاریخ حدیث نگاری غدیر یکی از مهم ترین موضوعات برای اهل کتاب و کتابت بوده است.

آران نیوز: غدیر در واقع اصل تشیع است و مهم ترین ویژگی شیعه، اعتقادش به امامت است. در تایید جایگاه والای غدیر کافی است به حدیث غدیر نگاه کنید. در طول تاریخ حدیث نگاری غدیر یکی از مهم ترین موضوعات برای اهل کتاب و کتابت بوده است. در این گفت و گو، دکتر رسول جعفریان به تشریح سند حدیث غدیر در طول تاریخ و شرح آثاری پرداخته که به تبیین و ثبت حدیث غدیر مشهور هستند. گفت و گو با این استاد و محقق برجسته تاریخ اسلام در حوزه و دانشگاه می خوانید:

حدیث غدیر مهم ترین مستند شیعه برای اثبات امامت امام علی (ع) است. چرا در تاریخ انکار حدیث غدیر برای مخالفان و دشمنان ممکن نشد؟ حدیث غدیر، یکی از روایات متواتر و قطعی الصدور است که رسول خدا صلی الله علیه و آله در هجدهم ذی حجه سال دهم هجری، در برابر ده ها هزار نفر از اصحاب در «جحفه»، جایی که «غدیر خم» نامیده می شد، آن را بیان کرد. این حدیث مهم ترین مستند شیعه برای اثبات وجود نص الهی در امامت امام علی علیه السلام است. به رغم صحت صدور و برخورداری این حدیث از اسناد معتبر، به دلیل ظهور دشواری های مربوط به امامت و خلافت پس از رحلت رسول خدا صلی الله علیه و آله، طبیعی بود که مخالفان به این حدیث بی مهری و آن را فدای اغراض سیاسی خود کنند.

این بی مهری سیاسی که عامل غفلت امت اسلامی از این حدیث در دوران 25 ساله خلافت خلفای نخست بود، با طرح آن از سوی علی علیه السلام در مسجد کوفه، در آغاز ورود به این شهر در سال 36 و پس از پایان جنگ جمل، تا اندازه ای جبران شد. امام در این ماجرا که به روایت «مناشده حدیث غدیر» شهرت دارد، در برابر جمع بسیاری از مردم کوفه، گروهی از صحابه را بر درستی این حدیث گواه گرفت. پس از آن، انکار حدیث غدیر، دیگر ناممکن بود.

چه گروه هایی پس از این مناشده حدیث غدیر، به آن توجه و روایت کردند؟ درستی و تواتر حدیث غدیر به خوبی در نقل های مختلف نمایان شده است. پس از این مناشده، حدیث غدیر شهرت یافت و برای اثبات ولایت امیرمؤمنان علیه السلام در اشعار برخی از اصحاب امام، در جنگ نهروان و صفین، به آن توجه شد. پس از آن متکلمان و محدثان شیعه، در آثاری که درباره امامت می نگاشتند، همیشه به حدیث غدیر توجه داشتند. در این میان، شیعیان بیش از پرداختن به نگارش رساله و کتاب درباره طرق حدیث غدیر - به لحاظ اطمینان به صحت صدور آن، که اهل سنت نیز آن را می پذیرفتند - به نگارش درباره دلالت و محتوای آن و پاسخ به شبهات دست زدند.

به جز محدثان شیعه، گروه بی شماری از محدثان اهل سنت نیز حدیث غدیر را روایت کرده و آن را در منابع مکتوب قرن دوم و سوم آورده اند؛ برای مثال حدیث غدیر در مسند احمد یا السنه نوشته ابن ابی عاصم و یا آثار ابن ابی شیبه و دیگران از طرق متعدد نقل شده است.

با این حال باعث شگفتی است که به رغم آن که قریب صد تن از رسول خدا صلی الله علیه و آله روایت غدیر را نقل کرده و کسانی چون ذهبی و سیوطی به تواتر قطعی آن اقرار دارند، باز هم محدث مشهور اهل سنت، بخاری، به نقل آن رضایت نداده است. این در حالی است که بخاری در بسیاری از موارد، روایتی را نقل کرده که راوی آن تنها یک صحابی است. با توجه به این که صحیح بخاری، اصلی ترین کتاب حدیثی اهل سنت به شمار می آید، این رفتار بخاری، به این معنا است که دلیل اعتبار این کتاب نزد اهل حدیث قرن سوم - که بیش ترشان حنبلیه افراطی بودند - تنها این بوده است که به حدیث غدیر، یعنی اساس مذهب تشیع، بی اعتنایی کرده است.

نگارش حدیث غدیر که به آن غدیر نگاری می گوئیم، از چه قرنی آغاز شد؟ نگارش آثار حدیثی از قرن دوم آغاز شد و پس از آن مجموعه هایی تحت عناوین «مُسْنَد»، «مصنف»، «سُنَن»، «صحیح»، «جزء» و غیر آن تألیف شد. درباره برخی از احادیث نیز به تدریج تک نگاری هایی تألیف شد که برای اثبات درستی اسناد آن، طرق مختلف آن روایت، جمع آوری می شد. یکی از احادیثی که از قرن سوم به بعد درباره آن تک نگاری هایی شد، حدیث غدیر بود. متأسفانه بسیاری از این تک نگاری ها از میان رفته و تنها نام آن ها یا برخی از روایات نقل شده در آن ها در آثار بعدی بر جای مانده است.

مرحوم استاد سید عبدالعزیز طباطبایی در اثری گرانبها با عنوان الغدیر فی التراث الاسلامی فهرستی از متون تألیف شده درباره غدیر را فراهم آورده اند. پس از ایشان نیز سه گام به جلو برداشته شده است: نخست از سوی خود مرحوم طباطبایی که رساله غدیر ذهبی را آماده نشر کردند. دوم از سوی نویسنده این سطور که نقل های بر جای مانده کتاب غدیر طبری را فراهم آورد. سوم از سوی استاد عبدالرزاق حرزالدین که کتاب الولایه ابن عقده را بازسازی کرد. کارهای جدیدی نیز برای تدوین طرق پراکنده حدیث غدیر در آثار مختلف قدیمی، صورت گرفته است.

نخستین نگارش مستقل درباره حدیث غدیر چه زمانی بود؟ و چه آثاری را در این راستا باید اثر مهم دانست؟ نخستین نگارش مستقل درباره حدیث غدیر، یک «جزء» است که ابوغالب ژراری (م 368) از آن با عنوان جزء فی حقه خطبة النبی صلی الله علیه و آله یوم الغدیر از خلیل بن احمد فراهیدی (75 - 100) صاحب کتاب العین یاد کرده است. قرن سوم، ابوالحسن علی بن حسین طائی معروف به طاهری که فقیه و محدث بوده است، کتابی تحت عنوان کتاب الولایه نوشته است. نجاشی، شیخ طوسی و ابن شهر آشوب، از این کتاب خبر داده اند. در همین قرن از شخصی با نام ابوجعفر بغدادی، نگارش کتابی در موضوع حدیث غدیر گزارش شده است. به جز این سه کتاب، دو اثر مهم دیگر نیز هست که متأسفانه از میان رفته اند: کتاب الولایه، تألیف ابوجعفر طبری و کتابی دیگر به همین نام از ابن عقده که باید به طور مفصل تر درباره آن سخن بگوئیم.

کتاب الولایه به چه عناوینی می پردازد؟ نویسنده کتاب یعنی ابن جریر طبری سنی است یا شیعه؟ مخالفت اهل تسنن با او چه دلیلی داشته است؟ محمد بن جریر بن یزید طبری آملی (224 - 310 ق) محدث، مفسر، فقیه و مورخ نامور سنی مذهب قرن سوم و اوایل قرن چهارم هجری است. طبری به رغم آن که از اهل سنت بود و در بخشی از عقاید خود، مذهب اهل حدیث بغداد را داشت، چون برخی از دیدگاههایش با عقاید رایج اهل حدیث در بغداد سازگار نبود، طرد و حتی به تشیع متهم شد. انگیزه اصلی وی در تألیف اثری درباره بیان طرق حدیث غدیر، اظهار نظری بود که ابوبکر بن ابی داوود سجستانی (م 316 ق) درباره عدم صحت حدیث غدیر کرده بود. وی گفته بود که امام علی علیه السلام در حجة الوداع حاضر نبوده است تا غدیری در کار بوده باشد. این سخن، خشم طبری را برانگیخت و او را به نگارش این رساله در اثبات درستی حدیث غدیر واداشت.

چندین عنوان برای کتاب غدیر طبری در منابع ذکر شده است که معروف ترین آن ها عنوان کتاب الولایه است که ابن شهر آشوب آن را آورده است. پیش از وی، نجاشی (م 450 ق) از کتاب وی با عنوان الرد علی الحر قوصیة ذکر طرق خبر یوم الغدیر از آن یاد کرده است. در تفسیر این نام، نویسندگان قدیم و جدید سخنان بسیاری گفته اند. برخی نیز عنوان کتاب المناقب یا مناقب اهل البیت را به آن داده اند. بر این اساس، وی کتابی مفصل درباره مناقب اهل بیت داشته است که بخشی از آن بیان «طرق حدیث غدیر» بوده و به

احتمال، به صورت جدا نیز تحت عنوان رسالة فی طرق حدیث غدیر یا کتاب الولاية نامگذاری شده است. در فهرس موجود نسخه های خطی کتابخانه های مختلف، تاکنون نسخه ای از این اثر، شناخته نشده است، اما این کتاب در اختیار چند تن از مؤلفان، مورخان و محدثان بزرگ اسلامی تا قرن نهم هجری بوده است. درباره کتاب دوم یعنی الولاية ابن عقده بفرمایید؟ چرا اهل تسنن او را هم متهم می دانند؟ چرا کتابش در تاریخ گم شده است؟ ابن عقده کوفی از محدثان نامور زیدی مذهب کوفه است. او در محافل حدیثی، به قدرت حافظه، کثرت سماع، روایت حدیث و تألیفات، زبانزد بوده است. سنیان به دلیل گرایش مذهبی اش، او را متهم می کردند، اما در صداقت او تردیدی نداشتند؛ اگر چه افراطی ها گاه او را به جعل برخی احادیث مربوط به فضایل اهل بیت علیهم السلام متهم می کردند. ابن عقده علایق شیعی عمیقی داشته و از مخالفان اهل بیت علیهم السلام متنفر بوده است؛ اما به عنوان محدث، کاملاً امین است. رجال شناسان وی را با تعبیرهایی مانند «مقدماً فی التشیع»، «شیعی متوسط» و «مقت لتشیعه»، یاد کرده و نوشته اند که در مسجد برائای بغداد، مثالب خلفا را روایت می کرده است. در منابع شیعیان امامی، وی را زیدی مذهب و معتقد به جارودیه - که در شمار گرایش های داخلی زیدیه است - برشمرده اند. ابن عقده در نقل فضایل اهل بیت علیهم السلام تلاش بسیار کرده، در این باره چندین تک نگاری دارد. آثاری مثل: کتاب حدیث الولاية؛ کتاب طرق تفسیر قوله تعالی انما انت منذر و لكل قوم هاد؛ طرق حدیث النبی انت منی بمنزلة هارون من موسی، عن سعد بن ابی وقاص؛ جزء فی فضائل امیرالمؤمنین علیه السلام و کتاب الولاية در طرق حدیث غدیر. کتاب ابن عقده درباره طرق حدیث غدیر، در شمار آثار مهمی بوده است که مع الاسف بر جای نمانده و تنها برخی از نقل های آن در آثار بعدی آمده است. خطیب بغدادی در شمار نخستین کسانی است که از کتاب ابن عقده تحت عنوان طرق حدیث من کنت مولاة فعلی مولاة یاد کرده است. گنجی شافعی در کفایة الطالب، ابن تیمیه در منهاج السنه و مزی در تهذیب الکمال از این کتاب خبر داده اند. ابن عساکر نیز در تاریخ دمشق ضمن شرح حال امام علی علیه السلام، حدیث غدیر را از طریق ابن عقده نقل کرده است. ذهبی در رساله ای در موضوع طرق حدیث غدیر از چندین طریق از ابن عقده حدیث غدیر را نقل کرده است.